

KACPER PENCARSKI¹

Akademia Pomorska w Słupsku

Archiwum Państwowe w Koszalinie

ORCID: 0000-0002-8333-6444

*Rozpoznanie zawartości materiałów archiwalnych
magistratu w Polanowie (Pollnow) i ich przejęcie przez
pruskie Archiwum Państwowe (Staatsarchiv) w Szczecinie
w latach 1831–1945.*

*Przyczynek do dziejów zespołów archiwalnych
miast prowincji pomorskiej*

UWAGI WSTĘPNE

Zasób archiwalny, wytworzony w byłej pruskiej prowincji pomorskiej, zarówno państwowy i niepaństwowy (w tym samorządowy), był przedmiotem szczególnego zainteresowania powstałego w 1827 r. Królewskiego Archiwum Prowincjonalnego w Szczecinie (Königliches Provinzialarchiv zu Stettin), przemianowanego w 1867 r. na Królewskie, a następnie Pruskie Archiwum Państwowe w Szczecinie (Königliches, Preussisches Staatsarchiv Stettin) i podległego od 1 stycznia 1831 r. Zarządowi Archiwów Prowincjonalnych w Berlinie². Zadania szczecińskiego Archiwum nie odbiegały od zadań archiwów w pozostałych częściach Prus i należało do nich przede wszystkim zabezpieczenie dokumentacji wytworzonej przez instytucje państwowe i prowincjonalne, a z końcem XIX w. także samorządowe, w tym magistrackie. Obowiązek udzielania informacji o miejscach przechowania cennych dokumentów i grup akt, o ile nie znajdowały się one w gmachu Archiwum, spoczywał również na osobie nadprezydenta prowincji pomorskiej w Szczecinie (Oberpräsident von Pommern), jak i na prezydentach rejencji koszalińskiej, szczecińskiej i stralsundzkiej. Ci ostatni prowadzili dodatkowo

¹ Kacper Pencarski – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku, od 2005 r. pracownik Zakładu Archiwistyki i Studiów Regionalnych Akademii Pomorskiej w Słupsku oraz starszy archiwista Archiwum Państwowego w Koszalinie, zatrudniony w Oddziale II ds. opracowania materiałów archiwalnych – Sekcja materiałów wytworzonych do 1945 r. Obszar zainteresowań badawczych: polityczne i gospodarcze aspekty historii Pomorza Zachodniego w XIX i XX w. (do 1945 r.)

² *Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym. Akta do 1945 roku*, oprac. R. Gaziński, P. Gut, M. Szukała, Warszawa–Szczecin 2002, s. 14.

ewidencję podmiotów przechowujących materiał archiwalny i stanowili organ pośredniczący pomiędzy Królewskim Archiwum Państwowym a podległymi sobie urzędami oraz gminami wiejskimi i miejskimi (magistratami) w zakresie np. przekazywania akt do archiwum, dokonywania brakowania akt czy przekazywaniem ich na makulaturę (zniszczenie)³.

Instrukcja archiwalna z 24 listopada 1876 r., wydana przez pruskiego Generalnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Berlinie, zawierała opis sposobu oznaczania akt, prowadzenia indeksów, spisów prasy i zbiorów książkowych, wykazów inwentarzy, a także sposób przeprowadzenia wizytacji na miejscu u aktotwórcy lub w podmiocie uprawnionym do przechowywania akt. Istotnym jest fakt, że zbiory biblioteczne i kartograficzne stanowiły integralną część ogólnego zbioru instytucji będącej przedmiotem zainteresowania archiwum państwowego, a tym samym również podlegały procedurom kontrolnym i wizytacyjnym. Dotyczyło to również nadzoru nad poprawnością prowadzenia ewidencji akt. Przepisy te obowiązywały również registry urzędów magistrackich⁴.

W tym celu, pomiędzy aktotwórcą bądź właścicielem akt a Archiwum zawierane były umowy depozytowe, regulujące zakres prac związanych z porządkowaniem akt nieuporządkowanych oraz – rzadziej – warunki udostępniania akt. Wynikało to z prawa poszanowania własności materiału archiwalnego; od strony formalnej prawo własności gmin miejskich nie było zbywane, zmianie uległo miejsce przechowywania, wskazane przez ustawodawcę na właściwe terenowo archiwum państwowe. Zgodnie z postanowieniami umów depozytowych, akta magistrackie mogły być przedmiotem wypożyczenia na zewnątrz przez władze miasta na czas nie przekraczający sześciu miesięcy, zaś koszty związane z przesłaniem akt ze szczecińskiego Archiwum do magistratu i z powrotem pokrywane były przez gminę miejską⁵. W wyjątkowych

³ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: AP Szczecin), Naczelne Prezydium Prowincji Pomorskiej w Szczecinie (dalej: NPPP), sygn. 3096, pismo Generalnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Berlinie do prezydenta prowincji w Szczecinie i Ministra Finansów Prus (bez daty), f. 2; „Instruction zur Verwaltung des Königlichen Provinzial-Archivs zu Stettin (Entwurf)” (bez daty), f. 35–45.

⁴ AP Szczecin, NPPP, sygn. 3118, Regulativ für den Geschäftsgang bei den Preußischen Staatsarchiven, f. 299–335.

⁵ Zapisy umowy obowiązywały w całej prowincji pomorskiej, w tym także w gminach miejskich, które znalazły się w prowincji wskutek zmian administracyjnych w 1938 r.; AP Szczecin, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 r. (dalej: ŚtA Stettin), sygn. 638, umowa depozytowa z magistratem w Jastrowiu z 10 VII 1939, f. 5; sygn. 641, umowa depozytowa z magistratem w Białym Borze z 1 XII 1941 r., f. 10.

przypadkach, za zgodą Archiwum oraz burmistrza lub nadburmistrza miasta, materiał archiwalny mógł być udostępniony osobie prywatnej, jednakże wyłącznie na potrzeby związane z prowadzonymi przez tę osobę badaniami naukowymi. Dodać należy, że możliwość wypożyczenia akt na zewnątrz, wcześniej zdeponowanych w szczecińskim Archiwum, cieszyło się dużym zainteresowaniem władz miast prowincji pomorskiej⁶.

Opracowanie zespołów archiwalnych odbywało się (po uprzednim zewidencjonowaniu akt w zespole) w późniejszym czasie w oparciu o system poszanowania zasady przynależności akt jednego urzędu do tylko i wyłącznie jednej repozytury. Zintensyfikowanie prac związanych z opracowaniem poszczególnych zespołów archiwalnych nastąpiło dopiero po 1918 r.⁷

Problematyka niniejszego artykułu skupia się natomiast wokół okoliczności, w jakich trafiały przed 1939 r. materiały archiwalne do pruskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie na przykładzie akt magistrackich gminy miejskiej w Polanowie (Pollnow) w byłym powiecie sławieńskim (Kreis Schlawe), obecnie w powiecie koszalińskim, lokowanej najprawdopodobniej w 1319 r.⁸. Magistrat w Polanowie będzie tu rozumiany jako organ kolegialny odpowiedzialny za zarządzanie miastem w granicach przewidzianych przez prawo bez względu na formalne zmiany wynikające z państwowego bądź krajowego (prowincjonalnego) ustawodawstwa. Funkcjonowanie tego organu w całości procesu dziejowego miało charakter nieprzerwany bez względu na zmieniające się okoliczności polityczne i administracyjne Prus i Niemiec, jak i bez względu na zmiany jego kompetencji w 1808 i 1934 r.⁹.

⁶ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 132, pismo magistratu w Sławnie do prezydenta rejencji w Koszalinie z 5 XII 1916 r., f. 5–6; sygn. 450, zwroty akt wypożyczonych przez magistrat w Bobolicach do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 25 XI 1899 r., f. 22, 23 I 1900 r., f. 24, 18 IX 1901 r., f. 26, 22 IV 1902 r., f. 28, 13 III 1933 r., f. 33; sygn. 453, 457, 463, 480, 481, 499, 500, 501, 506, 516, passim; K. Pencarski, Kształtowanie, zabezpieczanie i udostępnianie akt magistrackich rejencji koszalińskiej przez pruskie Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1831–1945, „Scripta Historica”, 2016, nr 22, s. 63–64.

⁷ Szerzej na ten temat w: M. Szukała, *Opracowywanie zasobu szczecińskiego archiwum w okresie międzywojennym XX wieku*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 2016, nr 25, s. 7–17.

⁸ J. Lux, *Die Entstehung der Stadt Pollnow vor 700 Jahren mit einer Darstellung der Besitzverhältnisse des Schlosses und der Stadt vom Mittelalter bis zur Neuzeit*, w: *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. X: *Miasto i gmina Polanów*, pod red. W. Rączkowskiego i J. Sroki, Sławno–Polanów 2010, s. 177.

⁹ H. de Grais, *Handbuch der Verfassung und Verwaltung in Preußen und dem Deutschen Reiche*, Berlin 1926, s. 132–136.

Działania, jakie podjęte zostały zarówno przez archiwistów pruskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie, jak i władze Polanowa, rzutowały przed 1945 r. i nadal rzutują na zawartość i charakter przechowywanych dzisiaj akt w zespole oznaczonym nazwą „Akta miasta Polanowa” (nr zespołu w Archiwum Państwowym w Szczecinie: 213), jak i na jego rozmiar. Obecnie, na zespół ten składa się 18 jednostek archiwalnych, zaś rozmiar wynosi 0,30 metra bieżącego. Zespół jest całkowicie opracowany i w całości udostępniany użytkownikom¹⁰. Niestety, akta wytworzone przez polanowski magistrat należą obecnie do materiałów słabo zachowanych spośród pozostałych akt magistrackich byłego powiatu sławieńskiego (nie licząc akt miasta Darłowa, które przetrwały do dziś w stanie szczątkowym), na co złożyły się przede wszystkim: zgodne z ówczesnymi przepisami kancelaryjnymi kasowanie (i niszczenie) materiału nieprzydatnego nawet o wartości historycznej, brak determinacji pracowników pruskiego Archiwum Państwowego w pozyskiwaniu materiału z najbardziej odległych od Szczecina części prowincji pomorskiej, jak i brak właściwej opieki nad aktami przez władze miasta w registraturach urzędów, szczególnie nad aktami powstałymi po 1815 r.¹¹

W 1887 r. Generalny Dyrektor Archiwów Państwowych w Berlinie opracował i zalecił do zastosowania w podległych sobie archiwach prowincjonalnych instrukcję dla urzędników państwowych, określając warunki, w jakich należało przechowywać (zabezpieczyć) akta. Na archiwa państwowe, w tym na szczecińskie Archiwum, nałożony został obowiązek rozpoznania archiwaliów znajdujących się w prowincji pomorskiej. Zwrócono szczególną uwagę na akta miast, korporacji, fundacji, kościołów, jak i osób prywatnych, z zaleceniem rekwizycji akt.

¹⁰ R. Gaziński, *Akta miasta Polanowa (Rep. 38b Magistrat Pollnow)*, [w:] *Archiwum Państwowe w Szczecinie...*, s. 262; <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/68196> (dostęp z 8 VI 2021 r.).

¹¹ Przykładowo, dopływy akt magistrackich z pozostałych miast powiatu sławieńskiego do zasobu Archiwum Państwowego w Szczecinie były częstsze; władze Darłowa przekazały akta miasta trzykrotnie (w 1883, 1901 i 1936 r.); władze Sianowa pięciokrotnie (w 1897, 1934, 1936, 1940 i 1943 r.); władze Sławna czterokrotnie (w 1883, 1897, 1917 i 1934 r.); AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 477, umowa depozytowa pomiędzy Archiwum Państwowym w Szczecinie a magistratem w Darłowie z 25 X/14 XI 1883 r., f. 11–14; pismo Archiwum Państwowego w Szczecinie do magistratu w Darłowie z 18 VIII 1901 r., f. 28; pismo burmistrza w Darłowie do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 24 XII 1936 r., f. 50; R. Gaziński, *Akta miast: Bobolic, Czaplinka, Darłowa, Dąbia, Demmin, Golczewa, Greifswald, Kalisza Pomorskiego, Lassan, Lipian, Loitz, Nowogardu, Połczyzna Zdroju, Pyrzyce, Słupska, Szczecinka, Treptow a/T., Trzebiatowa, Ückermünde, Usedom, Złotowa – zbiór szczątków zespołów*, [w:] *Archiwum Państwowe w Szczecinie...*, s. 291–292; tenże, *Akta miasta Sianowa (Rep. 38b Magistrat Zanow)*, [w:] *Archiwum Państwowe w Szczecinie...*, s. 266; tenże, *Akta miasta Sławna (Rep. 38b Schlawe)*, [w:] *Archiwum Państwowe w Szczecinie...*, s. 269.

Realizacja zapisów instrukcji w terenie natychmiast spotkała się z reakcją władz wszystkich miast prowincji pomorskiej, podobnie jak i pozostałych właścicieli akt, którymi zainteresowało się archiwum¹²; większą niechęcią do przekazania akt wykazały się władze miast położonych we wschodniej części prowincji pomorskiej, niż jej części centralnej i zachodniej, co wynikało z faktu, iż dostęp do akt był utrudniony z powodu znacznej odległości pomiędzy podmiotem, który składał akta w depozyt a szczecińskim archiwum; akta te deponowane były nierzadko w odległości 150–200 km od miejsca ich wytworzenia. Niektórych archiwaliów, jak np. najwcześniejszych akt powiatu „Księstwo” („Kreis Fürstenthum”), urzędnicy kołobrzeskiej i koszalińskiej landratury nie ujawniali szczecińskim archiwistom, co miało uniemożliwić, a przynajmniej utrudnić przekazanie dokumentów do Szczecina¹³.

Charakterystyka zawartości archiwum miejskiego Polanowa zawarta została w sprawozdaniu z wizytacji pracowników Królewskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie w 1881 r. i w latach następnych z uwzględnieniem szczególnie cennych informacyjnie materiałów archiwalnych i bibliotecznych. Odnosi się ona do archiwum, jak miejscowej biblioteki. W podręcznej bibliotece magistratu, która zgodnie z obowiązującymi przepisami również stanowiła przedmiot zainteresowania szczecińskich archiwistów, nie znajdowały się materiały o ponadprzeciętnych walorach informacyjnych czy o znaczeniu historycznym¹⁴.

Przejęć do zasobu Archiwum z polanowskiego magistratu zatem nie dokonano, chociaż takie już miało miejsce w odniesieniu do sąsiedniego, powiatowego Sławna (nr akcesji: 295)¹⁵. Przejęciu uległa również

¹² AP Szczecin, NPPP, sygn. 3121, instrukcja dla urzędników państwowych w prowincjach wydana przez kanclerza Rzeszy z 31 VIII 1867 r., f. 6–17; skarga Herosa von Borcke do nadprezydenta prowincji pomorskiej w Szczecinie z 15 IV 1879 r., f. 138–140; pismo Królewskiego Sądu Okręgowego w Koszalinie do nadprezydenta prowincji pomorskiej z 15 III 1882 r., f. 219–220.

¹³ AP Szczecin, NPPP, sygn. 3106, „Accessions-Journal für Archivalien de 1883” z 22 I 1884 r.

¹⁴ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 704, charakterystyka zasobu archiwów i bibliotek wybranych miast prowincji pomorskiej z 1881 r., f. 131–132; K. Pencarski, *Kształtowanie...*, s. 67.

¹⁵ Do pozostałych zespołów, które zdeponowano w Archiwum Państwowym w Szczecinie, zaliczyć należy: akta policyjne, nadesłane do Archiwum w pierwszej połowie 1934 r., akta sądu obwodowego w Polanowie w liczbie 165 jednostek archiwalnych, nadesłane 21 VIII 1934 r.; AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 163, pisma Sądu Obwodowego w Polanowie do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 25 IX 1896 r., f. 1–2 i 10 X 1896 r., f. 5–6; M. Szukała, *Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1914–1945*, Szczecin 2019, s. 112, 116.

część sławieńskich zbiorów bibliotecznych; niewielki zbiór magistrackiej biblioteki podręcznej pozostał na miejscu¹⁶.

W Archiwum Państwowym w Szczecinie nie prowadzono szerszych prac związanych z pełnym opracowaniem własnego zasobu archiwalnego wskutek braku przygotowania archiwistów do pracy ze specjalistyczną dokumentacją instytucji, których akta uprzednio przejęto, jak i ze względu na realizację innych zadań nie związanych z opracowaniem materiałów archiwalnych¹⁷. W latach 1831–1940 podejmowane były przez tutejsze archiwum próby uporządkowania własnego zasobu, jednakże próby te ograniczały się do uporządkowania zespołów archiwalnych w ramach napływu akcesji akt jednego aktotwórcy¹⁸. Prowadzono przede wszystkim ewidencjonowanie akt, a ściślej ich zawartości przy zastosowaniu wykazu haseł przedmiotowych (Schlagwortverzeichnis), opartych na klasyfikacji nauk, ze szczególnym uwzględnieniem klasyfikacji nauk humanistycznych. Indeksowanie zawartości akt umożliwiło przygotowywanie pomocy ewidencyjnych wyższego rzędu, nadal jednakże bez przeprowadzenia segregacji akt, lecz przy utworzeniu systemu odsyłaczy do nich¹⁹. System ten ułatwiał prowadzenie kwerend zleczanych Archiwum przez instytucje i osoby prywatne, przy zachowaniu uwarunkowań prawnych regulujących dostęp do akt²⁰. Ich udostępnianie bezwzględnie wiązało się z uwzględnieniem statusu prawnego aktotwórcy i jego interesów.

W 1937 r. zostały opracowane przez Generalnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Berlinie zasady odnoszące się do zabezpieczenia zasobu archiwalnego na czas wojny. Zabezpieczenie zasobu miało polegać na wywożeniu części akt do Archiwum Państwowego w Hanowerze, przy jednoczesnej regulacji warunków, w jakich należało przechowywać akta²¹. Zastrzeżono, że udostępnienie akt na czas wojny

¹⁶ AP Szczecin, NPPP, sygn. 3105, „Accession-Journal für Archivalien” 1879, f. 113–115; sygn. 3106, Nachweisung über die wissenschaftliche Thätigkeit der Beamten des Staatsarchivs zu Stettin im Jahr 1883, f. 96.

¹⁷ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 745, Schriftgut von Landeskulturämtern und Kulturämtern [w:] „Mitteilungsblatt” z 18 V 1940 r. (insertat), f. 1–4.

¹⁸ L. Turek-Kwiatkowska, Inwentarz zespołu (zbioru) akt: Archiwum Państwowe w Szczecinie z lat [1500] 1831–1945 [1971], Szczecin 1971 (maszynopis w zbiorach Archiwum Państwowego w Szczecinie), s. 3.

¹⁹ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 20, wykazy haseł przedmiotowych z lat 1936–1938 i 1940–1942, f. 1–37, 80–139.

²⁰ AP Szczecin, NPPP, sygn. 3123, pismo Archiwum Państwowego w Szczecinie do prezydenta prowincji pomorskiej w Szczecinie z 12 XII 1895 r., f. 192.

²¹ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 1106, pismo Generalnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Berlinie do dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie z 3 VI 1937 r., f. 13, 17 IX 1937 r., f. 29, 18 VII 1938 r., f. 60–62 i 1 VIII 1939 r., f. 113.

zostanie zawieszono²². Dodać należy, że jeszcze w 1944 r. w Polanowie i w pobliskim Krągu, podobnie jak w sąsiednich Bobolicach, Miastku, Sianowie i Sławnie, odbyły się inspekcje archiwistów szczecińskich, w czasie których lustrowano, w jaki sposób archiwa miejskie wraz z punktem składowania archiwaliów z Prus Wschodnich w Krągu wypełniają warunki związane z przechowywaniem i zabezpieczeniem akt na wypadek działań wojennych²³.

Na podstawie zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 23 lutego 1940 r. władze państwowe i samorządowe, w tym władze Polanowa, rozpoczęły typowanie i selekcję akt oraz zbiorów bibliotecznych z przeznaczeniem na makulaturę. W przypadku polanowskiego magistratu sprawa okazała się prosta – w archiwum miejskim oraz w registraturze urzędu nie znajdowały się już akta o szczególnych walorach historycznych, zaś akta znajdujące się w registraturze były materiałami odzwierciedlającymi bieżącą działalność magistratu.

CHARAKTERYSTYKA ZAWARTOŚCI AKT MAGISTRATU W POLANOWIE

Podczas wizytacji z 23 czerwca 1884 r., jaką przeprowadzili podczas objazdu po wschodniej części prowincji pomorskiej szczecińscy archiwiści, ujawniono, że w zasadzie starsze (do końca XVII w.) akta magistrackie w Polanowie nie istniały. Na miejscu ujawniono właściwie jedynie kronikę gminy miejskiej, która nie stanowiła większej wartości, gdyż jej zawartość powstawała na bieżąco w oparciu o niesprawdzone i dające się podważyć informacje, na co uwagę zwrócił już w 1933 r. Karl Rosenow, dyrektor Muzeum Powiatowego (Kreismuseum) w Darłowie i badacz dziejów ziemi darłowskiej i sławieńskiej. Pozostałe akta cenne z punktu widzenia zawartości informacyjnej a dotyczące miasta, znajdowały się w prywatnym posiadaniu zarówno u właściciela polanowskiego zamku, jak i miejscowego pastora.

W grudniu 1897 r. magistrat w Polanowie przesłał do Archiwum Państwowego w Szczecinie spis akt, które mogłyby stanowić przedmiot przekazania ich na prawach depozytu jako pełnowartościowe dobro archiwalne (Archivgut)²⁴. Te jednostki inwentarzowe, przesłane

²² AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 1106, pismo Generalnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Berlinie do dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie z 1 VIII 1939 r., f. 76–78.

²³ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 1079, sprawozdania z inspekcji w archiwach miejskich w Bytowie, Darłowie, Lęborku i Łebie z 17–21 X 1944 r., f. 67–75.

²⁴ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, spis akt przesłanych do ekspertyzy z magistratu w Polanowie do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 23 XII 1897 r., f. 1–2.

do Archiwum 23 września 1898 r., stanowiły jednocześnie trzon nowego zespołu archiwalnego, który w 1899 r. oznaczono akcesją 391/98 i nadano następujący porządek²⁵:

Acten betr.[effend] die Verordnungen für die Landjustitz (z lat 1794–1834)²⁶;

Acten betr.[effend] die Justizverwaltung, insbesondere die Anstellung der Gerichtshalter und die Schaffung der Gerichts Lokalien (z lat 1812–1828)²⁷;

Acten betr.[effend] des Geschäfts-Verfahren der Magistrate (z lat 1817–1864)²⁸;

Acten betr.[effend] die Entziehung des Bürgerrechts (z lat 1848–1848)²⁹;

Acten betr.[effend] dem Verkauf von Baustellen und Gartenflecken (z lat 1813–1864)³⁰;

Acten betr.[effend] die Verordnungen für die Kirchen- und Stiftskassen (z lat 1739–1873)³¹;

Acten betr.[effend] die Gehalts-Etats der Lehrer hiesiger Stadtschule (z lat 1855–1880)³²;

Acten betr.[effend] die geordneten Spezial-Nachweisungen von den Veränderungen der Juden. Nachweisungen der Trauungen, Geburten und Sterbefälle (z lat 1811–1871)³³;

²⁵ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo magistratu w Polanowie do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 9 XI 1899 r., f. 10; sygn. 1405, wykaz akt akcesji 12/1933 z 1933 r., f. 3.

²⁶ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, Akta miasta Polanowa (dalej: AmP), sygn. 1. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 1) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Verordnungen für die Landjustitz”.

²⁷ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 2. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 3) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Anstellung der Gerichtshalter”.

²⁸ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 3 pod innym tytułem: „Entwurf eines Geschäfts-Reglements. Darin: Instruction für den Kämmerer”. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 4) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Geschäfts-Verfahren der Magistrate”.

²⁹ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 4. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 2) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Entziehung des Bürgerrechts”.

³⁰ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 6 i o innej dacie: 1813–1861. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 12) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Verkauf von Baustellen”.

³¹ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 7. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 5) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Kirchen- und Stiftskassen”.

³² Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 8. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 6) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Gehalts-Etats der Lehrer”.

³³ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 9. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 9) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Nachweisung von den Veränderungen der Juden”. O zawartości informacyjnej tej jednostki archiwalnej szerzej w: B. Frankiewicz, *Źródła do dziejów Żydów na Pomorzu Zachodnim w zbiorach Archiwum Państwowego w Szczecinie*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 1997, nr 11, s. 84.

- Acten betr.[effend] Korrespondenzen und Requisitionen in Pass-Angelegenheiten (z lat 1813–1879)³⁴;
- Acten betr.[effend] die Feuerlöschanstalten, in specie die Feuer-Sicherheits-Deputationen (z lat 1743–1867)³⁵;
- Acten betr.[effend] die Bau-Polizei, Ertheilung der Bau-Consense und desfallige Contraventionen (z lat 1828–1857)³⁶;
- Acten betr.[effend] die Schneider-Innung in Pollnow (z lat 1852–1885)³⁷;
- Acten betr.[effend] die Tischler-, Stellmacher und Drechsler-Innung in Pollnow (z lat 1852–1885)³⁸;
- Acten betr.[effend] die Freisprechung³⁹ der Lehrlinge bei dem Magistrat und das polizeiliche Einschreiben des Handwerkslehrlinge nach der Gewerbe-Ordnung (z lat 1828–1881)⁴⁰;
- Acten betr.[effend] den Prozeß der Stadt Pollnow mit dem Kaufmann Rohr (z lat 1881–1885)⁴¹.

W kwietniu 1933 r. rodzinę w Polanowie odwiedził szczeciński nauczyciel i autor przewodników krajoznawczych Martin Reepel, który w następstwie podjętych na miejscu informacji pisemnie poinformował Archiwum Państwowe w Szczecinie, że w prywatnych rękach, poza jakąkolwiek ewidencją, znajdują się starsze akta dotyczące miasta i zamku w Polanowie („Ganze Reihe älterer Akten der Stadt- und der Schloßgemeinde Pollnow”). Dokumentacja ta znajdowała się

³⁴ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 10. Po tytule dodano dookreślenie „Miscellaneen”. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 15) jednostka nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Pass-Angelegenheiten”.

³⁵ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 11. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 13) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Feuerlöschanstalten”.

³⁶ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 12. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 10) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Ertheilung von Bau-Consensen”.

³⁷ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 13.

³⁸ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 14. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. figurowały dwie jednostki inwentarzowe (poz. 7 i 11) noszące tytuły: „Acten betr.[effend] Schneider-Innung” oraz „Acten betr.[effend] Tischler Innung”.

³⁹ Powinno być „Fürsprechung”.

⁴⁰ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 15. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 8) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Fürsprechung der Lehrlinge bei dem Magistrate”.

⁴¹ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 16. Na roboczym spisie z 23 XII 1897 r. (poz. 14) nosiła tytuł: „Acten betr.[effend] Rohr’sche Sammlung”. Inwentarz akt sporządzony w 1973 r. zawiera dodatkowo jednostkę pod tytułem „Personalia Wachmistrza Policji Alberta Czerwińskiego” z lat 1919–1939 (sygn. 18), stanowiącą dopływ do zespołu, jaki miał miejsce po 1945 r.

w domu stanowiącym własność Fritza Reuter'a, zamieszkałego przy Moorbachstraße 3 (obecnie ul. Mokra)⁴². W opinii Reepela, akta przedstawiały wartość kulturową i historyczną, zaś Reuter wyraził życzenie ewentualnego przekazania akt do Archiwum. Reepel pobieżnie dokonał przeglądu części tej dokumentacji oraz sporządził notatki na temat zawartości tego materiału, który został mu udostępniony. Było to 10 poszytów i ksiąg o następujących tytułach, bądź zawartości informacyjnej (pisownia zgodnie z zapiskami Martina Reepela):

- Register von das Böbl. Gewerk der Maurer zu Pollnow über Ein- und Ausgabe geführet von Anno 1766;
- Korn Deputat Register von Michaelis 1688 bis wiederdahin 1689 für Pollnow, Vettrin, Datzow (etc.);
- Acta die von Herrn Oberst von Wrangel von der Stadt Pollnow zur Kirchenreparatur geforderten 22 Eichen Batreften z 1784 r.;
- Acta der Schloß und Burggerichts zu Pollnow wegen Tradition des Schloß Gutes Pollnow (u.s.w.) und as Königl. Premier-Leutnant und Oberschliesischen Inspektions Adjutanten Herrn August Friedrich Ludwig von Wrangell zu Warschau [bez datacji];
- Kostanschlag zum Neubau eines Rathauses für die Stadt Pollnow 1846;
- Docum. Tit. Poss. von den Gutshern Pollnow, Jatzing u. Sellberg für die Bürgerschaft zu Pollnow vom Jahr 1820;
- Acta für den Magistrat zu Pollnow enthaltende Besetzung der hiesigen Pfarrstelle durch den Prediger Brose pro 1894;
- Akte betreffend Ausführung des Wahlgesetzes vom 8.4.[18]48, auf Schloß Pollnow bezüglich;
- Acta des Domini Schloß-Pollnow betr. die Regulierung der hiesigen Grenze vom Schulhause nach der Straße zu 1846;
- Acta für den Magistrat zu Pollnow wegen Bauung eines neuen Schulgebäudes zu Jatzingen nebst Schule...

Reepel zasugerował również, że zgodnie z pozyskaną informacją, część akt magistrackich może znajdować się u burmistrza Polanowa, Hermanna Volkmana, który zainteresowany był przekazaniem ich do Muzeum Powiatowego w Darłowie, a co – zdaniem Reepela – stanowiło niebezpieczeństwo w kwestii wzbogacenia zbiorów szczecińskiego

⁴² Ustalenia na podstawie: Archiwum Państwowe w Koszalinie Oddział w Słupsku, Urząd Katastralny w Sławnie, sygn. 720, Eigentumsverzeichnis, f. 66; sygn. 891, Namensverzeichnis Pollnow, f. 138–139; Kreisadreßbuch Schlawe i. Pom. 1928, s. 202.

Archiwum⁴³. Wskutek tej informacji dyrektor Archiwum zwrócił się do Fritza Reutera z sugestią, by dokonał przekazania akt do archiwum w celu zachowania „dobra kulturalno-historycznego” („kultur-historisch Gut”) tym bardziej, że w 1898 r. doszło do przekazania akt magistratu w Polanowie do Archiwum i tam już znajduje się znaczna część tego zespołu archiwalnego⁴⁴. Z identyczną prośbą Archiwum zwróciło się do burmistrza Polanowa⁴⁵. Działania te przyniosły niewielki skutek – władze Polanowa poinformowały Archiwum w kwietniu 1933 r., że wprawdzie są skłonne dokonać przekazania kolejnych akt, jednakże w najbliższym czasie przekażą tylko materiały związane z byłym właścicielem polanowskiego zamku, Grafem von Wranglem; przekazanie pozostałych akt uzależniono od konieczności dokładnego przejrzenia zawartości i oszacowania przydatności akt do bieżących spraw. Magistrat zastrzegł dodatkowo, że z pewnością nie nastąpi to w najbliższych miesiącach. Władze miasta proponowały, by kwestię przechowywania akt magistrackich poza siedzibą magistratu, wyjaśnić i omówić bezpośrednio z Fritzem Reuterem⁴⁶.

W takich więc okolicznościach miał miejsce kolejny dopływ akt⁴⁷ do szczecińskiego Archiwum, na który złożyła się jedna tylko jednostka archiwalna o tytule „Verleihung des Ehrenbürgerrechts der Stadt Pollnow an Generalfeldmarschall Graf Friedrich Heinrich Ernst von Wrangel” (z lat 1864–1877)⁴⁸, którą włączono do zespołu Rep. 38b akcesją o numerze 12/33⁴⁹. W marcu 1934 r. burmistrz Polanowa próbował skutecznie przekazać kolejnych materiałów znajdujących się poza gmachem ratusza do szczecińskiego Archiwum, jednakże działania te nie przyniosły rezultatu⁵⁰. Kontakty burmistrza z rodziną Reuterów

⁴³ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo Martina Reepela do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 15 IV 1933 r., f. 12–13.

⁴⁴ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie do Fritza Reutera z Polanowa z 18 IV 1933 r., f. 14–15.

⁴⁵ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie do burmistrza Polanowa z 18 IV 1933 r., f. 16.

⁴⁶ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo magistratu w Polanowie do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 28 IV 1933 r., f. 18.

⁴⁷ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 1405, repertorium zdeponowanych akt magistratu w Polanowie w akcesji 391/98 z 23 XI 1899 r., f. 1–2; M. Stelmach, Inwentarz zespołu (zbioru) akt „Akta miasta Polanów” (Magistrat Pollnow) z lat 1739–1889, Szczecin 1973, s. 2 (maszynopis w zbiorach Archiwum Państwowego w Szczecinie).

⁴⁸ Jednostka zachowana jako: AP Szczecin, AmP, sygn. 5.

⁴⁹ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie do magistratu w Polanowie z 4 V 1933 r., f. 19.

⁵⁰ Trudno też było ustalić, z kim w Polanowie rozmawiać na temat pozyskania

potwierdziły jedynie informacje o zawartości historycznych akt, jakie pozyskał w kwietniu 1933 r. Martin Reepel⁵¹. W nieco ostrzejszym tonie zwrócił się do Fritza Reutera dyrektor Archiwum, który wskazał, że posiadanie przez Reutera akt nie ma żadnych podstaw prawnych, ponadto nic nie stoi na przeszkodzie, by zawrzeć umowę depozytową pomiędzy Reuterem a Archiwum i przesłać akta do Szczecina⁵².

W marcu 1934 r. burmistrz Polanowa przesłał, za pośrednictwem prezydenta rejencji koszalińskiej, akta i książki, których miała być oszacowana wartość naukowa⁵³. Nie znamy szczegółów związanych z poszczególnymi publikacjami i aktami przesłanymi do Szczecina, jednakże wiadomo, że całość zamykała się w jednej skrzyni o wadze 40 kg, a więc z pewnością była cięższa od akt przeznaczonych do zabezpieczenia w Archiwum⁵⁴. Wszystko wskazuje zatem na to, że przesłanie materiału aktowego i bibliotecznego do Szczecina stanowiło odpowiedź na żądania Archiwum związane z zabezpieczeniem akt i książek; wiadomo jednakże, że podyktowane to było głównie pozyskaniem dodatkowego miejsca w polanowskim ratuszu, w którym urzędnicy borykali się z brakiem miejsca na akta własne oraz akta Urzędu Stanu Cywilnego Polanów-Miasto (Standesamt Pollnow-Stadt), który został połączony ze zniesionym 1 lipca 1920 r. Urzędem Stanu Cywilnego Polanów-Wieś (Standesamt Pollnow-Land) z siedzibą w Wieliniu, co było konsekwencją likwidacji samodzielnego okręgu dworskiego Polanów-Zamek (Pollnow Schloß) w 1898 r.⁵⁵

kolejnych akt do Archiwum; zob. AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, treść pisma burmistrza Polanowa do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 5 III 1934 r., f. 20–21: „Pastor Eichler wielokrotnie negocjował z rodziną Reuterów, która najwyraźniej nie może rozstać się ze starymi aktami. Na drugiej stronie [tego pisma – K.P.] przekazujemy kopię listu pastora Eichlera z 23 lutego 1934 r. w celach informacyjnych. Być może wskazane jest skontaktowanie się bezpośrednio z emerytowanym pastorem Emilem Reuterem tu na miejscu, by rozpocząć negocjacje, a który z kolei wieczorami wypoczywa w gospodarstwie domowym swojej szwagierki, u wdowy po Reuterze”.

⁵¹ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo pastora M. Eichlera z Polanowa do burmistrza Polanowa z 23 II 1934 r., f. 21.

⁵² AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 501, pismo dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie do F. Reutera z 16 IV 1934 r., f. 24.

⁵³ AP Szczecin, StA, sygn. 263, pismo burmistrza Polanowa do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 1 III 1934 r., f. 1.

⁵⁴ AP Szczecin, StA, sygn. 263, rachunek za przesyłkę z Polanowa do Szczecina z 20 III 1934 r., f. 2.

⁵⁵ „Amtsblatt der Preußischen Regierung zu Köslin” z 24 IV 1920 r., s. 81; K. Pencarski, *Gospodarka miast rejencji koszalińskiej w latach 1918–1938*, Gdynia 2017, s. 42.

Okoliczności związane z przekazaniem akt z Polanowa do Szczecina unaocznily problem braku właściwego nimi zarządzania i zabezpieczenia, a który odnosił się nie tylko do gminy miejskiej w Polanowie i tutejszej „gminy zamkowej”. Zasób aktowy, w tym archiwalny, przechowywany był w rozproszeniu na terenie miasta u osób prywatnych, a tym samym archiwum miejskie pozbawione było nie tylko cennych informacyjnie akt, ale i właściwej kadrowo opieki nad znajdującymi się w nim materiałami. Znaczna część akt, która była związana bezpośrednio z dziejami gminy miejskiej i gminy zamkowej, znajdowała się w polanowskim zamku, zaś po sprzedaży tego obiektu oraz zniesieniu administracyjnej odrębności zamku i dóbr zamkowych od miasta, trafiła m.in. do Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie, gdzie znajdują się do dziś⁵⁶. Na archiwum miejskie składały się zatem zdziętkowane materiały o drugorzędym znaczeniu dla dziejów miasta, „gminy zamkowej” i mikroregionu polanowskiego. Inne materiały związane z miastem były tworzone poza magistratem (np. tworzona przez urzędników magistratu kronika Polanowa zawierająca sporo błędów faktograficznych i tzw. „Błękitna Księga Polanowa” – „Blauer Buch von Pollnow”, prowadzona od 1672 r. i wywodząca swoją nazwę od koloru użytej jej oprawy)⁵⁷. Zniszczenia akt dokonały się dodatkowo podczas pożarów miasta w 1609, 1656 i 1736 r.⁵⁸. Dodatkowo, magistrat przekazywał akta, które utraciły przydatność na sprzedaż na wolnym rynku jako surowiec bądź na zniszczenie w taki sposób, w jaki czyniła to sławieńska landratura⁵⁹. W ostateczności więc, przed 1945 r. na zasób aktowy magistratu polanowskiego złożyły się przypadkowo

⁵⁶ Chodzi tu głównie o spuściznę po Ludwigu I. von Wranglu (1802–1875); U. Dietsch, *Familienarchive und Nachlässe im Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz. Ein Inventar. Veröffentlichungen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz, „Arbeitsberichte”, Nr. 8, Berlin 2008, s. 96.*

⁵⁷ K. Rosenow, *Das Blaue Buch von Pollnow*, „Ostpommersche Heimat. Beilage der Zeitung für Ostpommern” 1934, nr 38, s. 1–2 i dalsze części: nr 39, s. 1; nr 40, s. 1–3; J. Lux, *Die Entstehung der Stadt Pollnow...*, s. 175.

⁵⁸ AP Szczecin, Rękopisy i Spuścizny, sygn. 595, Beschreibung des Stadtleins Pollnow in Hinter Pommern 1776, f. 2, 5, 10; F. von Restorff, *Topographische Beschreibung der Provinz Pommern mit einer statistischen Uebersicht*, Berlin—Stettin 1827, s. 260; F. Heisler, *Aus der Geschichte von Pollnow*, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*. 2. Band – die Städte und Landgemeinden, hrsg. M. Vollack, Husum 1989, s. 679.

⁵⁹ Archiwum Państwowe w Koszalinie, Rejencja Koszalińska, sygn. 117, Verzeichniß der in der Registratur des Kreis Ausschusses zu Schlawe entbehlichen und deshalb zum Verkauf resp. zur Vernichtung ausgesonderten Acten z 11 VII 1884 r., f. 160–173; „Schlawer Wochen-Blatt. Anzeiger für Schlawe und Umgegend” z 14 II 1882 r.

zachowane, pojedyncze tomy akt, odnoszące się do spraw związanych z administracją miastem oraz z dziejami jego mieszkańców⁶⁰.

Można dodać, że cenniejszy i bardziej zróżnicowany informacyjnie materiał aktowy znajdował się w archiwum dawnego polanowskiego Sądu Obwodowego (Amtsgericht). Przechowywany tam materiał odzwierciedlał kwestie typowe dla akt sądowych, związane ze stosunkami własnościowymi w mieście i majątkach do niego przynależnych, jak i sprawy rozstrzygane przed miejscowy sąd patrymonialny⁶¹. Materiał ten był także przejmowany w kilku akcesjach przez szczecińskie Archiwum i był kształtowany w oparciu o konsekwentne korzystanie z wykazu akt⁶². Po 1939 r. akta znajdujące się w polanowskim magistracie nie stanowiły przedmiotu zabezpieczenia przed ewentualnym ich zniszczeniem czy utratą, tak jak to miało miejsce w odniesieniu do akt powstałych w miastach wschodniej części prowincji pomorskiej, mimo, że w najbliższej okolicy przewidywano zabezpieczenie akt w majątkach ziemskich w Ciecholubiu, Kosierzewie, Krągu, Sulechówku, Tychowie, Wietrznie⁶³. Władze magistrackie nie zwracały się do Archiwum Państwowego w Szczecinie w sprawach związanych ani z poradnictwem w zakresie przechowywanego materiału aktowego, ani w zakresie przekazywania akt do Archiwum, jak i w sprawach związanych z brakowaniem i przekazywaniem ich na makulaturę (zniszczenie), tak, jak to czynił w sposób stały Sąd Obwodowy w Polanowie⁶⁴.

⁶⁰ L. Turek-Kwiatkowska, *Zbiory archiwalne dotyczące miast pomorskich*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 1990, nr 6 (wydanie specjalne), s. 8–22.

⁶¹ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 43, sprawozdanie z wizytacji pracowników Archiwum Państwowego w Szczecinie w Koszalinie, Miastku, Polanowie i Sławnie z 27 VII 1935 r., f. 65–66.

⁶² AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 163, informacja Sądu Obwodowego w Polanowie dotycząca przechowywanych akt do Archiwum Państwowego w Szczecinie z 11 VII 1904 r., f. 8–9.

⁶³ AP Szczecin, sygn. 43, sprawozdanie z wizytacji pałacu w Wietrznie przez pracowników Archiwum Państwowego w Szczecinie z 11–12 I 1942 r., sprawozdanie z przeprowadzonych czynności zabezpieczających akta w majątkach powiatu sławieńskiego z 25 VI 1943 r., f. 200–201; M. Stelmach, *Losy archiwaliów szczecińskich w okresie II wojny światowej*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 1995, nr 9. Trudno wskazać powody, dlaczego Autor pominął tu funkcję zamku w Krągu jako czasowego miejsca przechowywania archiwaliów.

⁶⁴ AP Szczecin, StA Stettin, sygn. 163, *passim*; M. Stelmach, *Zarys działalności Archiwum Państwowego w Szczecinie w latach 1918–1939*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 1993, nr 8, s. 19; P. Gut, *Akta wymiaru sprawiedliwości do 1945 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 2002, nr 14/15, s. 53, 68.

Do 1945 r. zadania szczecińskiego Archiwum w odniesieniu do prac związanych z zabezpieczeniem akt miast rejencji koszalińskiej, tak jak i prowincji pomorskiej, zostały spełnione, jak wcześniej wspomniano, przede wszystkim w zakresie zabezpieczania i udostępniania. Prace związane z pełnym opracowaniem akt rozpoczęły się zbyt późno; z obszaru dawnej rejencji koszalińskiej jedynie akta miasta Białogardu doczekały się kompleksowego opracowania, poprzedzonego notatką o zespole, sporządzoną w 1939 r. Konieczność zabezpieczenia akt w czasie II wojny światowej przed ewentualnym ich zniszczeniem oraz wynikające z tego rozśrodkowanie szczecińskiego zasobu archiwalnego skutecznie utrudniało powtórne scalenie akt po wojnie. Akta polanowskiego magistratu zostały ewakuowane do Ralswicku, a stamtąd zostały przewiezione do Archiwum w Greifswaldzie. W 1961 r., wskutek wypełnienia umów rewindykacyjnych archiwaliów, akta te powróciły do Archiwum Państwowego w Szczecinie⁶⁵.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Koszalinie

Rejencja Koszalińska, sygn. 117.

Archiwum Państwowe w Koszalinie Oddział w Słupsku

Urząd Katastralny w Sławnie, sygn. 720, 891.

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Akta miasta Polanowa, sygn. 1–17.

Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 r., sygn. 20, 43, 132, 163, 263, 450, 453, 457, 463, 477, 480, 481, 499, 500, 501, 506, 516, 638, 641, 704, 1079, 1106, 1405.

Naczelne Prezydium Prowincji Pomorskiej w Szczecinie, sygn. 3096, 3105, 3106, 3121, 3123.

Rękopisy i Spuścizny, sygn. 595.

LITERATURA

Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym. Akta do 1945 roku, oprac. R. Gaziński, P. Gut, M. Szukała, Warszawa–Szczecin 2002, s. 14.

⁶⁵ R. Gaziński, *Akta miasta Polanowa...*, s. 262.

- Dietsch U., *Familienarchive und Nachlässe im Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz. Ein Inventar. Veröffentlichungen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz. „Arbeitsberichte“*, Nr. 8, Berlin 2008.
- Frankiewicz B., *Źródła do dziejów Żydów na Pomorzu Zachodnim w zbiorach Archiwum Państwowego w Szczecinie*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 1997, nr 11.
- Grais H. de, *Handbuch der Verfassung und Verwaltung in Preußen und dem Deutschen Reiche*, Berlin 1926.
- Gut P., *Akta wymiaru sprawiedliwości do 1945 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 2002, nr 14/15.
- Heisler F., *Aus der Geschichte von Pollnow*, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*. 2. Band – *die Städte und Landgemeinden*, hrsg. von M. Vollack, Husum 1989.
- Lux J., *Die Entstehung der Stadt Pollnow vor 700 Jahren mit einer Darstellung der Besitzverhältnisse des Schlosses und der Stadt vom Mittelalter bis zur Neuzeit*, [w:] *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. X: *Miasto i gmina Polanów*, pod red. W. Rączkowskiego i J. Sroki, Sławno–Polanów 2010.
- Pencarski K., *Gospodarka miast rejencji koszalińskiej w latach 1918–1938*, Gdynia 2017.
- Pencarski K., *Kształtowanie, zabezpieczanie i udostępnianie akt magistrackich rejencji koszalińskiej przez pruskie Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1831–1945*, „Scripta Historica”, 2016, nr 22.
- Rosenow K., *Das Blaue Buch von Pollnow*, „Ostpommersche Heimat. Beilage der Zeitung für Ostpommern”, 1934, nr 38, i dalsze części: nr 39, nr 40.
- Stelmach M., *Zarys działalności Archiwum Państwowego w Szczecinie w latach 1918–1939*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 1993, nr 8.
- Szukała M., *Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1914–1945*, Szczecin 2019.
- Szukała M., *Opracowywanie zasobu szczecińskiego archiwum w okresie międzywojennym XX wieku*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 2016, nr 25, s. 7–17.
- Turek-Kwiatkowska L., *Zbiory archiwalne dotyczące miast pomorskich*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, 1990, nr 6 (wydanie specjalne).

KACPER PENCARSKI

Rozpoznanie zawartości materiałów archiwalnych magistratu w Polanowie (Pollnow) i ich przejęcie przez pruskie Archiwum Państwowe (Staatsarchiv) w Szczecinie w latach 1831–1945. Przyczynek do dziejów zespołów archiwalnych miast prowincji pomorskiej

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony został okolicznościom, w jakich trafiły akta byłego magistratu w Polanowie w dawnym powiecie sławieńskim (prowincja pomorska). Przedstawiono, na tle ogólnych zasad przejmowania materiału aktowego na prawach depozytu do Archiwum Państwowego w Szczecinie, charakterystykę zawartości akt magistrackich Polanowa, zarówno w odniesieniu do stanu sprzed ich przejęcia, jak i po przejęciu do Archiwum. W artykule zaakcentowano również problem związany z niewłaściwym nadzorem władz municypalnych Polanowa nad materiałem archiwalnym i niearchiwalnym w archiwum miejskim, jak i problemy wynikające ze zmiany miejsca przechowywania akt oraz trudnościami związanymi z ich rewindykacją do urzędu. W artykule przedstawiono problemy związane z brakiem dokumentacji o znaczeniu historycznym, co wynikało ze zniszczeń akt w procesie dziejowym, postępowania z dokumentacją stanowiącą własność prywatną (wywiezienie jej poza granice prowincji pomorskiej) oraz nieprzywiązywania wagi do konieczności zachowania świadectw przeszłości przez dawnych włodarzy miasta.

SŁOWA KLUCZOWE: Polanów, Sławno, Archiwum Państwowe w Szczecinie, landratura w Sławnie, magistrat w Polanowie, Sąd Obwodowy w Sławnie, Martin Reepel, Fritz Reuter, zabezpieczanie materiałów archiwalnych, brakowanie akt

KACPER PENCARSKI

Research on the content of the archival materials of the magistrate in Polanów (Pollnow) and their acquisition by the Prussian State Archive (Staatsarchiv) in Szczecin in the years 1831–1945. Contribution to the history of the archival collections of towns in the Province of Pomerania

SUMMARY

The paper is devoted to the circumstances in which the records of the former magistrate of Polanów in the former Sławno county (Province of Pomerania) found their way to the State Archive in Szczecin. Against the background of the general principles of depositing records in the State Archive in Szczecin, it describes the content of the records of the Magistrate of Polanów, both with regard to their condition before and after their taking over by the Archive. The article also highlights problems of inadequate supervision by the municipal authorities of Polanów over archival and non-archival materials in the municipal archive, as well as those resulting from the transfer of the records and difficulties in their restoration to the office. Other issues raised in the

paper include the lack of documentation of historical importance due to the destruction of files throughout the years, transfer of documentation constituting private property outside the borders of the Province of Pomerania, and disregard of the need for preservation of testimonies of the past by the former town administrators.

KEYWORDS: Polanów, Sławno, State Archive in Szczecin, Landratsamt in Sławno, magistrate in Polanów, Circuit Court in Sławno, Martin Reepel, Fritz Reuter, preservation of archival materials, disposal of records.